

GESCHIEDENIS VAN DE MCC

Het hoekerschip *Brandenburg*, een koter en een jacht op de rede van Vlissingen. De *Brandenburg*, een van de grootste compagnieschepen van de MCC in de achttiende eeuw, liep in 1780 op de MCC-werf van stapel. Door het uitbreken van de Vierde Engelse Oorlog kon de hoeker pas in 1783 voor de eerste keer uitzeilen. Tot 1794 maakte het schip vier scheepsreizen voor de Compagnie naar Amerika, waarvan één driehoeksreis via West-Afrika. Schilderij van Engel Hoogerheyden, 1779. Zeeuws Maritiem muZEEum, Vlissingen, 1143.

Ruud Paesie

Geschiedenis *van de* MCC

**OPKOMST,
BLOEI EN
ONDERGANG**

WalburgPers

PRINS BERNHARD
CULTUURFONDS

De kunst van het geven

Deze uitgave kwam tot stand mede dankzij financiële steun van Provincie Zeeland, Gemeente Middelburg, Zeeuws Archief, Prins Bernhard Cultuurfonds Zeeland, J.E. Jurriaanse Stichting, Het Fonds Zeemans- en Vissersbeurs Vlissingen, Stichting Moerman Promotie Vlissingen, Stichting Vaderlandsch Fonds ter Aanmoediging van 's-Lands Zeedienst, Vereeniging 'De Prins Hendrik Stichting' sedert 1874, Unger- van Brero Fonds, Fonds Directie der Oostersche Handel en Reederijen en M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting.

© 2014 Ruud Paesie,
p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351 zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Omslagontwerp:
Walburg Pers, Zutphen

Vormgeving binnenwerk:
Andre Klijsen, Villa Y, Den Haag

Lithografie:
BFC Graphics & Design, Amersfoort

ISBN 978.90.5730.931.1
NUR 688

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

Inhoud

Lijst van grafieken, tabellen, overzichten en kaarten 7

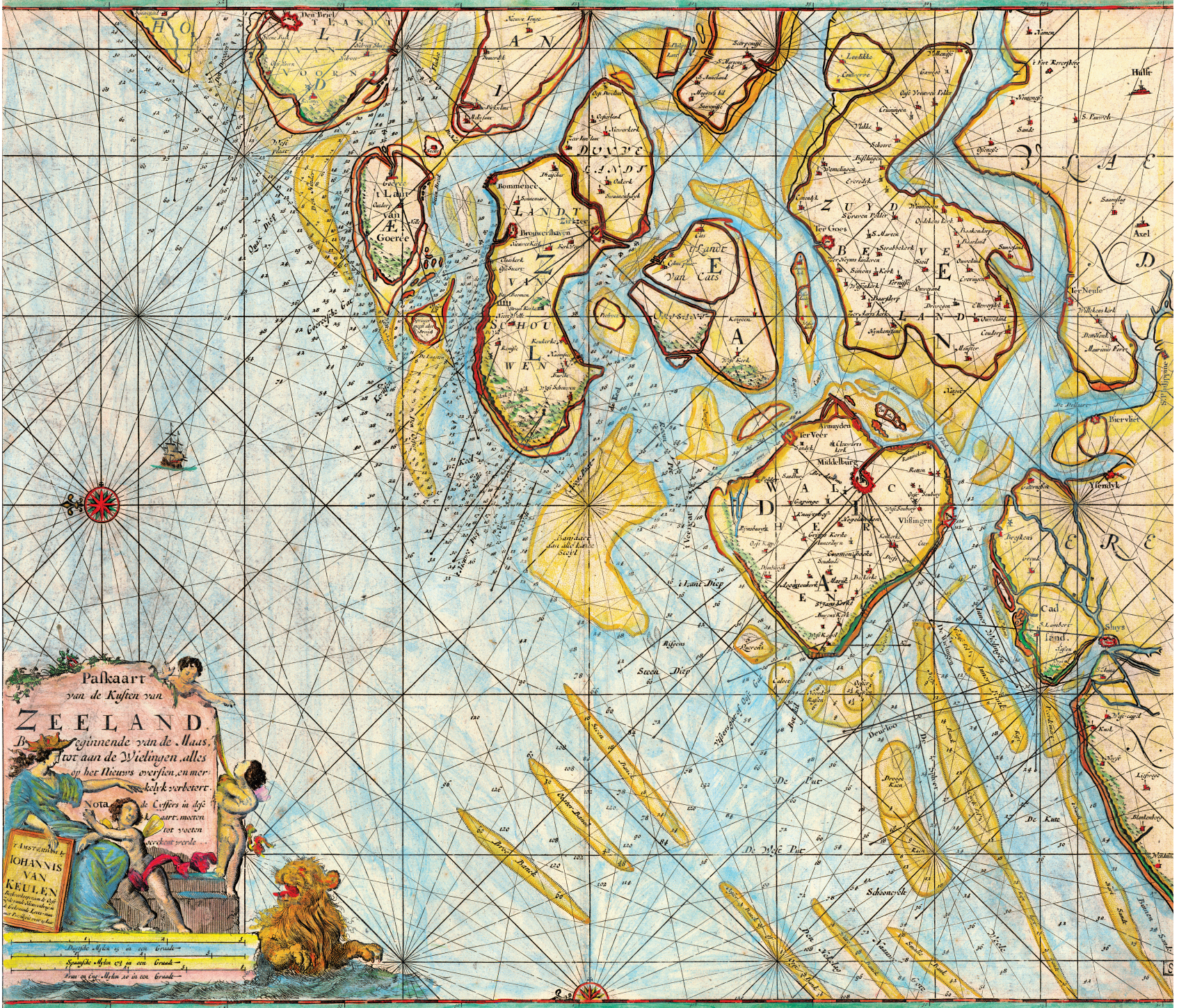
Woord vooraf 9

DEEL I HANDEL

- 1 OPRICHTING VAN DE MIDDELBURGSE COMMERCE COMPAGNIE** 13
Middelburg – Aziatische handel – Atlantische handel – Risicovolle handel – Windhandel – Stedelijke goedkeuring – Moeizame kapitaalverwerving
- 2 ORGANISATIE VAN DE MCC** 31
Reglement – Nieuwe reglementen – Directie – Commissarissen – Conflicten en stemverhoudingen – Kantoor en pakhuizen
- 3 HET HANDELSBEDRIJF** 51
De vloot – Correspondenten – Assurantie – Bemanning – Rangen, beloning en herkomst – Scheepspapieren
- 4 DE GOEDERENHANDEL VAN DE COMPAGNIE** 71
Europese handel, walvis- en oorlogsvaart – Handel en scheepvaart op Amerika – Zuidzee-expeditie – Handel en scheepvaart op Afrika
- 5 DE SLAVENHANDEL VAN DE COMPAGNIE** 91
De organisatie van de slavenhandel – Slaveninkoop in Afrika – Verzorging aan boord – Slavenverkoop in Amerika – Afschaffing van de slavenhandel
- 6 DE BALANS VAN DE HANDELSPERIODE** 115
De boekhouding – Rendement van goederen- en slavenhandel – Winst of verlies – Staat van zaken

DEEL II SCHEEPSBOUW

- 7 DE WERF EN SCHEEPSBOUW VAN DE COMPAGNIE** 127
Dok en werf – Scheepsbouw – Scheepsbouwers – Loon en werkgelegenheid – Toeleveringsbedrijven
 - 8 PARTICIPANT IN SCHEEPVAARTONDERNEMINGEN** 153
Opbouw van handel en scheepvaart – Economische groei van Zeeland na 1830 – De Compagnie als reder
 - 9 NAAR DE ONDERGANG VAN DE MCC** 165
Reparatiebedrijf en inrichting voor ijzerbewerking – Baggermolens en steenvormmachines – De liquidatie van het bedrijf – Aansprakelijkheid
 - 10 DE BALANS VAN DE SCHEEPSBOUWPERIODE** 177
De boekhouding – Staat van zaken en dividend – Commissie van Beheer
- SLOTBESCHOUWING** 185
- GEBRUIKTE AFKORTINGEN** 188
- NOTEN** 189
- BRONNEN EN LITERATUUR** 197
- REGISTER** 205

Ingekleurde 'Palkaart van de kusten van Zeeland, beginnende van de Maas tot aan de Wieringen', uitgegeven door Johannes van Keulen, circa 1690. Particuliere collectie.

Lijst van grafieken, tabellen, overzichten en kaarten

<i>Grafiek 1</i>	Eigen risico bij scheepsuitreding, 1725-1805	60
<i>Grafiek 2</i>	Jaarlijkse winst- en verliescijfers van de MCC, 1721-1815	121
<i>Grafiek 3</i>	Rekening van avance, 1726-1815	122
<i>Grafiek 4</i>	Jaarlijkse waarde van aandelen van de MCC, 1721-1815	124
<i>Grafiek 5</i>	Nettowinst en verlies van de scheepswerf, 1815-1870	141
<i>Grafiek 6</i>	Eigen vermogen en dividend van de MCC, 1830-1889	183
<i>Tabel 1</i>	Opbrengst van Zeeuwse en Hollandse kaapvaart, 1652-1713	22
<i>Tabel 2</i>	In Middelburg gearriveerde schepen uit Azië	160
<i>Tabel 3</i>	Scheepsreizen <i>Commercie Compagnie van Middelburg</i> en saldi, 1850-1863	163
<i>Tabel 4</i>	Amortisatie van niet afgehaalde dividenden, 1872-1884 en 1889	184
<i>Overzicht 1</i>	Namen van directeuren	36
<i>Overzicht 2</i>	Namen van opperboekhouders	44
<i>Overzicht 3</i>	Gebouwde schepen van de MCC, 1802-1865	135
<i>Overzicht 4</i>	Namen van scheepsbouwmeesters	138
<i>Overzicht 5</i>	Namen van baanbazen van de Swarte Cabel	150
<i>Kaart 1</i>	Caribische gebied met de Spaanse kolonies	80
<i>Kaart 2</i>	De scheepreis van de <i>Don Louis</i> , 1724-1725	84
<i>Kaart 3</i>	West-Afrika	87
<i>Kaart 4</i>	Driehoekshandel van de MCC	100
<i>Kaart 5</i>	Guyana met de kolonies Suriname, Berbice, Essequibo en Demerary	105
<i>Kaart 6</i>	Havengebied Middelburg met werf en lijnbaan MCC, circa 1850	143

Monogram van de Commercie Compagnie van Middelburg (links)
en van de voc kamer Zeeland (rechts).

Woord vooraf

Het gedrukte reglement van de in 1720 opgerichte Commercie Compagnie van Middelburg wordt geregeld te koop aangeboden en in de verkoop- of veilingcatalogi wordt het drukwerkje steevast omschreven als een voorschrift van de Zeeuwse kamer van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC). Begrijpelijk, want het aansprekende beeldmerk van de Commercie Compagnie vertoont grote gelijkens met dat van de VOC, waardoor menigeen op het verkeerde been wordt gezet. Bovendien was de Commercie Compagnie een stuk kleiner dan de VOC, maar niet onbelangrijk en zeker geen eendagsvlieg. De handels- en scheepsbouworganisatie bleef maar liefst 170 jaar in stand. Wel geven de opstellers van deze catalogi blijk weinig kennis te hebben van deze Middelburgse organisatie en hopelijk brengt dit boek daar verandering in.

Anders dan veel andere Zeeuwse archieven, die tijdens de bombardementsbrand van mei 1940 verloren gingen, is de bedrijfsadministratie van de Commercie Compagnie bijna volledig bewaard gebleven. Na de Tweede Wereldoorlog nam Willem Sybrand Unger, Rijksarchivaris van Zeeland, de inventarisatie en beschrijving van dit archief ter hand en in 1951 verscheen *Het Archief der Middelburgsche Commercie Compagnie*. Met deze titel week Unger af van de officiële naam van de archiefvormer en zette onbedoeld een trend. In daaropvolgende publicaties werd de nieuwe naam overgenomen en raakte het bedrijf bekend onder de initialen MCC. Om verwarring te voorkomen, zullen we daar niet van afwijken.

Unger onderkende als een van de eersten het internationale belang van dit archief. Vooral als bron voor wetenschappelijk onderzoek naar de slavenhandel. In 1956 schreef hij in het *Economisch Historisch Jaarboek*: 'Het archief van de Middelburgsche Commercie Compagnie, vrij volledig bewaard, bevat over de negerhandel een materiaal, enig in ons land en zeldzaam in de wereld'. In navolging

van Unger hebben wetenschappers en studenten uit binnen- en buitenland de afgelopen decennia de slaven- of driehoekshandel van de MCC bestudeerd. Door het unieke karakter van dit archief kreeg het in 2011 een plaats in het *Memory of the World Register* van de UNESCO. Uit de vele publicaties is de indruk ontstaan dat de MCC uitsluitend als slavencompagnie actief was. Een begrijpelijke, maar onterechte kwalificatie. Naast slavenhandel bedreef de Compagnie walvis- en kaapvaart en reedde zij schepen uit voor de Europese handel en het bilaterale scheepvaartverkeer op West-Afrika en West-Indië. De MCC heeft zelfs een kostbare Zuidzee-expeditie uitgerust die de handelsmaatschappij aan de rand van de financiële afgrond bracht. Na de opheffing van de grote handelscompagnieën VOC en WIC wist de MCC zich als enige te handhaven en richtte zich in de negentiende eeuw bijna uitsluitend op bouw en reparatie van grote schepen die aan rederijen werden verkocht. Voor deze werkzaamheden kreeg het bedrijf de beschikking over de voormalige Oost-Indische werf, gelegen aan het Middelburgse dok. In de laatste fase van haar bestaan specialiseerde de MCC zich verder in de scheepsbouwrijverheid. Naast reparatie van houten schepen hield de Compagnie zich toen bezig met ijzerbewerking en machinebouw voor schepen, havenwerken en constructiewerk aan sluizen. Ook ontwikkelde zij mobiele stoommachines voor de baksteenfabricage.

De onderstaande monografie is een overzichtswerk, deels gebaseerd op bestaande studies en aangevuld en gecorrigeerd door veel nieuw archiefonderzoek. Dat geldt niet alleen voor de negentiende eeuw, de periode die tot op heden buiten het onderzoeksveld van historici is gebleven, maar ook voor de achttiende eeuw. Hoewel deze handelsperiode goed is bestudeerd, bleken ook daar leemten te bestaan of waren bepaalde gegevens onvolledig of kenden onvolkomenheden. De winstcijfers van de slaven-

handel zijn bijvoorbeeld opnieuw onder de loep genomen, aangevuld met niet eerder meegerekende kostenposten en vervolgens naar beneden bijgesteld.

Zoals Unger in de inleiding van zijn inventaris al schreef, valt de geschiedenis van de MCC 'uiteen in twee ongeveer gelijke helften', waarvan de eerste tot aan het begin van de negentiende eeuw loopt en de tweede zich vandaar tot 1889 uitstrekt. De Middelburgse organisatie kende zowel een bedrijfsvoering gericht op handel in de vroegmoderne tijd als een bedrijfsvoering voor scheepsbouw en reparatie in de moderne tijd. Deze indeling is ook in dit boek aangebracht. Van twee gelijke helften is echter geen sprake, want de grens ligt bij het herstel van de Nederlandse soevereiniteit en de afschaffing van de Nederlandse slavenhandel. Het tweede tijdsvak is dus korter. In het eerste deel van het boek staan de handelsactiviteiten van de MCC centraal, waarbij de organisatie en de bedrijfsvoering van de goederen- en slavenhandel thematisch worden besproken. Daarbij is de chronologische volgorde zoveel mogelijk in acht genomen. In het tweede deel komt de houten scheepsbouw en de partenrederij aan de orde, alsmede de transitie van het bedrijf naar een werkplaats van ijzerbewerking en machinebouw. Daarin zal ook het proces worden behandeld dat tot de ontbinding van bedrijf heeft geleid. Ieder deel wordt met een balans afgesloten, waarin de boekhouding, winst en verlies en het rendement op een rijtje worden gezet.

In de achttiende eeuw werd in Zeeland in Vlaamse ponden gerekend. Eén Vlaamse pond was gelijk aan zes gulden. In correspondentiestukken en bij het afsluiten

van assuranties en andere transacties werden de prijzen soms weer in guldens opgegeven. In de Franse tijd werd het hele Nederlandse betalingsverkeer in guldens omgezet, zodat ook de MCC in de negentiende eeuw daarmee rekende. Om verwarring te voorkomen zijn alle bedragen in dit boek in guldens gegeven.

Het onderhavige boek is niet alleen het resultaat van maandenlang individueel archief- en literatuuronderzoek, maar is tevens de vrucht van samenwerking met deskundigen en instanties. Graag wil ik de medewerkers van het Zeeuws Archief, de Zeeuwse Bibliotheek en het Gemeentearchief van Vlissingen bedanken voor hun hulp en de informatie die zij met mij deelden. Het zijn er te veel om bij naam te noemen. Grote dank gaat verder uit naar Jan Lucassen, emeritus hoogleraar van de Vrije Universiteit Amsterdam en Henk den Heijer, hoogleraar zee-geschiedenis aan de Universiteit Leiden voor hun adviserende rol en omdat zij het boek in wording van commentaar hebben voorzien. Speciale dank ben ik ook verschuldigd aan Aafke Verdonk-Rodenhuis voor haar nauwgezette tekstredactie. Verder dank ik de Provincie Zeeland, de gemeente Middelburg en alle fondsen, die in het colofon nader bij naam zullen worden genoemd, die dit onderzoek en publicatie financieel mogelijk maakten. Ten slotte verdient mijn vrouw Caroline een bijzonder woord van dank voor haar onmisbare steun die zij mij al die tijd heeft gegeven.

Ruud Paesie